

Een nachtje Fochteloërveen

Ton Schimmel & Piet Baas

Om U een indruk te geven van onze belevenissen in de nacht van 23 op 24 september 1983, volgt hier een oog- en oorgetuigeverslag. Gaat U mee het sfeertje proeven midden in het grootste hoogveengebied van Noord-Nederland?

Als wij om 18.45 uur een zandpad tussen bouwland bij het Fochteloërveen oprijden, zien wij een Ree wegspringen tussen bomen en struiken en drie Konijntjes met ware doodsverachting vlak voor onze auto langs rennen. Op het bouwland ontdekken wij een flinke groep lijsterachtigen. Door de kijker blijken het Kramsvogels te zijn en voor ons de eerste grote groep (ongeveer honderd stuks) van deze herfst. Ook hipt er een Grote Lijster tussen z'n neven. In een boom trillen zes Staartmezen hun tsirp tsirp. Als wij weer doorrijden, vliegt er nog een Witte Kwikstaart weg.

Nadat wij een paar honderd meter over een pad vol enorme kuilen hebben gehobbeld, parkeren wij de auto naast manshoge braamstruiken. Met tassen, rugzakken en tuinstoelen lopen wij nu richting riet en vennen.

Om 19.10 uur zien wij drie vogels tegelijk wegvliegen; Een Kleine Plevier, een Wintertaling en een Grote Bonte Specht. De laatste demonstreert z'n golvende manier van vliegen. Nog voordat wij ons goed kunnen installeren, verschijnen aan de westkant duizenden Spreeuwen tegen de laagstaande zon. Soms verdeelt de hoofdgroep zich in vier of vijf kleinere groepen, waardoor het schatten van het totaal aantal iets gemakkelijker wordt. Zo'n 15.000 zijn het op z'n minst. Nu zijn ze allemaal weer bij elkaar. De vorm varieert van een ronde bol, een kameel zonder poten, tot lange en ovale eenheden. Een werkelijk fantastisch schouwspel. Een Buizerd vliegt langs en zelfs door de groep, maar schijnbaar niet om er een te pakken. Daar is hij waarschijnlijk een te trage vlieger voor. Na de vliegshow gaan wij zitten tussen hoge rietkragen en halfdicht-

gegroeide ex-vloevelden. Op de achtergrond loeit een koe en kwaken Wilde Eenden in het riet. In het westen trekken dunne sluierwolken voor de ondergaande zon. Een Sperwer vliegt snel en laag voor ons langs.

19.30 uur: de zon verdwijnt geheel achter de wolken. In de berken achter ons roepen Koolen Pimpelmezen. Tientallen 'neefjes' (muggen) dartelen om m'n hoofd, maar voorlopig schijnen ze m'n bloed nog niet te lusten.

19.40 uur: de zon zit lager en kleurt de grijze wolken aan de onderkant roze/rood. Het rode neemt nog steeds toe, een zeer fraaie zons- ondergang. Een Wulp roept. Achter onze ruggen, in een brede veenwijk, knaagt een rat aan het riet en maakt hele fijne rimpeltjes op het water. Een verre auto toetert, een boerenkar rammelt, twee honden blaffen, een Wilde Eend kwaakt, een verre stem verwaait in een

Steer in het Fochteloërveen, gemeente Veenhuizen.

Foto: Henk J. Lichtenbeld.

Spreeuwen op de slaapplaats.

Foto: Henk Harmsen.

briesje en een Wintertaling kwekt.

19.45 uur: het rode is verdwenen, maar achter het grijze wordt de lucht nu oranje-geel van kleur. De Spreeuwen kunnen wij nog wel horen, maar niet meer zien. De kou slaat toe. Wij trekken extra hemden, truien en broeken aan. Een kop hete koffie doet ons nu wondergoed. Opeens suizen er kleine eendjes met een geweldige vaart over onze hoofden naar het riet voor ons; groepjes van 12, 6, 4, 20 en 3 exemplaren passerend laag. We zitten precies in hun baan. Deze raketachtige manier van vliegen is typerend voor de Wintertaling.

20.00 uur: een Wilde Eend wil op een meter achter ons, vlakbij de knagende rat, in het water gaan zitten, maar bemerkt ons op het laatste moment en vliegt laag door. Wij horen de Fazanten in de bosrand aan de zuidkant van het veen op stok gaan. Een stuk of vijftien Zilvermeeuwen lijken in een ven neer te strijken, maar gaan toch maar wat verderop. De lucht is bleek-rose; om ons heen gekwaak van eenden. De Wintertalingen vertrekken weer van noord naar zuid. De eerste sterren pinkelen aan de lucht. Een Kievit roept.

Kilometers verderop in het noorden zijn de lichten van 'Bankenbosch' te zien. De rat (een Muskusrat volgens Piet, en hij kan het weten, want hij is ten slotte al vele jaren muskusratenvanger van beroep) begint nu heviger te plonsen en voelt zich in z'n element, onbewust van onze aanwezigheid.

20.20 uur: bij het schrijven moet nu een zaklantaarn aan. Een Smient piept voorbij. Een vleermuis fladdert geluidloos door de allerlaatste fletse kleuren aan de westelijke lucht. 20.30 uur: een 'neefje' krupt in m'n oor. Het

wordt stil, alleen het verre gebrom van een of andere machine is te horen.

Ik ga even staan en ontdek in het oosten achter de boomtoppen de bovenste helft van een knalrode maan. Er komt nu een zacht concert op gang van een vliegtuig, een brommer, een Wilde Eend, een koe en drie honden.

20.40 uur: de kleur van de volle maan verandert in oranje/geel. Bijna gelijktijdig roepen een Kievit en een Blauwe Reiger.

20.50 uur: Piet showt de inhoud van z'n tas. chocola, worstjes, vogelboeken, zoutjes, een stapel boterhammen en koffie. Daarmee denkt hij de nacht wel door te komen. De inhoud van mijn tas doet er niet voor onder, dus wat dat betreft zal het wel lukken.

20.55 uur: zeer hoog passeert een vliegtuig van zuid naar noord. Wel een halve minuut later dringt zeer zwak zijn geluid tot ons door. Voor de maan verschijnen wolkenflarden. Een Watersnip vliegt roepend over.

21.00 uur: tijdens ons tweede kopje koffie passeert laag langs de noordelijke hemel een kunstmaan. Zijn die dingen niet een uur bezig met het draaien van een rondje om de aarde? Wij zullen er op letten. Een verlate eend laat zijn vleugels nog even driftig fluiten.

21.07 uur: een Waterral roept twee keer, al vliegend.

21.15 uur: wiet-wiet van een Porseleinhoen. Piet: 'Die beesten bestaan dus echt'.

21.30 uur: twee Blauwe Reigers krassen vlak over onze hoofden. Piet denkt een Steenuil te horen, maar voor mijn oor was het meer een kievit-achtig geluid. De geluidsapparatuur komt te voorschijn en na veel duive- en uilegeluiden is daar eindelijk het steenuilegeluid.

Het was hem dus wel.

21.53 uur: de Waterral roept weer. De maan schijnt nu zo helder, dat we zelfs de kleur van onze jassen duidelijk zien. En daar roept de Steenuil weer.

22.13 uur: de kunstmaan passeert weer in dezelfde baan, dus 73 minuten na de vorige doorgang. Om 23.26 uur maar weer goed op-letten...

22.25 uur: nog steeds is de Muskusrat actief. De bewolking neemt toe, de maan is verdwenen. Op zo'n twee meter voor onze voeten is een zwak geplons. Het is geen geluid van een rat of eend. Een Ringslang misschien? Die schijnen hier nog vrij veel voor te komen. Een Bosuil roept vanuit het zuiden. Via de geluidsbandjes controleren wij het geluid en op dat moment vliegt een Wilde Eend in paniek uit het riet.

22.50 uur: de Waterral roept. Zelfde exemplaar of zouden er meer zitten?

23.05: een Wilde Eend kwaakt en een Kievit roept. Dan is het minutenlang echt stil, je hoort absoluut niets, geen wind, geen auto's, niets. Daarna een verre eend, een zeer verre hond en een vrachtwagen op kilometers afstand. De maan dringt weer door de wolken, de helft van de hemel is nu onbewolkt.

23.36 uur: teveel bewolking in het noorden. Kunstmaan niet te zien. Een eend kwaakt luid en vliegt wild op, ergens van geschrokken? Ik loop een eindje, we eten wat. De melk in de fles wordt steeds kouder, de buiten-koelkast werkt goed.

0.16 uur: tamelijk dichtbij klinken hoge, harde trillers uit het riet, zes of zeven keer achter elkaar, ook fluittoontjes, piepjes, dan weer een rateltje. Kon het Klein Waterhoen wel zijn. Met kloppend hart controleren we het geluid op één van de geluidsbandjes. De echte reageert ogenblikkelijk op het ingeblikte geluid. Voor de zekerheid draaien we ook het geluid van het Kleinst Waterhoen, maar er volgt geen reactie vanuit het riet. Dat betekent voor ons allebei; weer een soort er bij.

0.55 uur: een groepje kleine duiven van oost naar zuidwest, vlak over onze hoofden, dus erg laag vliegend. Misschien de mysterieuze trekvogel Tortelduif?

1.15 uur: een Wilde Eend vliegt over. In het riet klinkt vier keer een rietgorspiepje. Op eens is er een puttergeluidje achter ons.

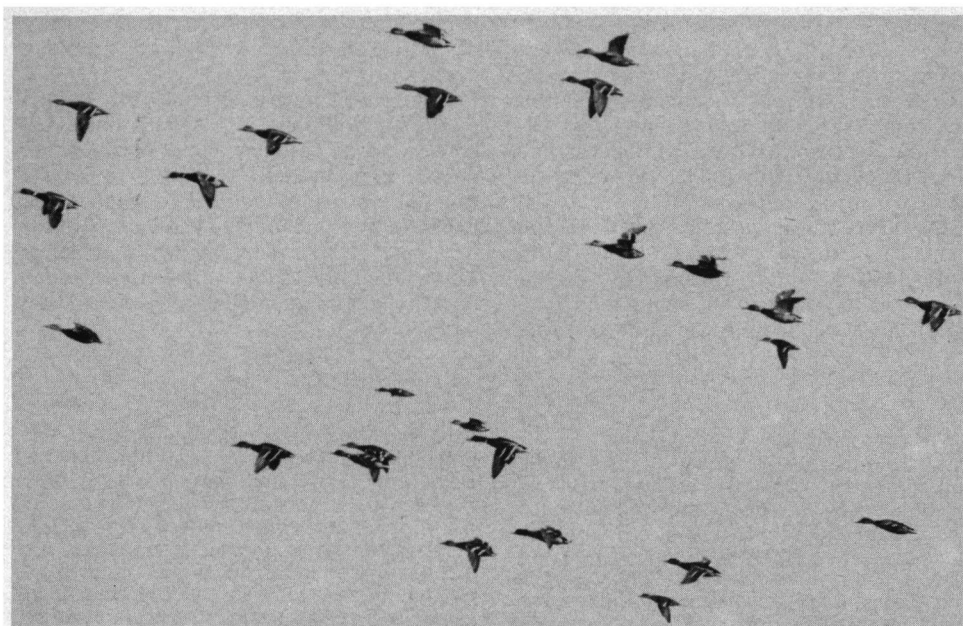
Omdat we dit geluid niet dagelijks horen, begint Piet al weer met z'n geluidsbandjes te rommelen. In gedachten ben ik even terug in de Pyreneeën, waar we in oktober 1979 op een zeer vroege ochtend vele duizenden Putters vlak over de door natuurliefhebbers beschermde Col d'Orgambideska zagen trekken. Mijn gemijmer eindigt met een schok. Terwijl Piet de puttergeluiden afspeelt, is er opeens een ransuilsilhouet op drie meter links-boven mij. Hij ontdekt dat hier geen putterhapje te halen is, en verdwijnt even snel als hij kwam...

1.45 uur: gedurende korte tijd is er een halo om de maan te zien. Deze kring wordt veroorzaakt door lichtbreking in ijskristallen op gro-

Waterral, maakt de vreemdste geluiden.

Foto: Henk Harmsen.

Wintertalingen in hun raketachtige vlucht samen met Wilde Eenden.

Foto: Henk Harmsen.

te hoogte. Lijsterachtige piepjes gaan van noord naar zuid. Soort ?

1.53 uur: een vallende ster (meteoor) in het noordwesten. Behalve de rat en een paar eenden is er niet veel te horen. Ik gaap...

2.20 uur: zeer hoog gaat weer een vliegtuig naar het noorden. De Muskusrat plonst er weer lustig op los. Wij zien hem zelfs zwemmen in het maanlicht.

2.27 uur: een Pimpelmees ratelt. De lucht is nu bijna geheel schoon. Met mijn gewone verrekijker zie ik duidelijk de kraters op de maan.

2.30 uur: een Waterhoen roept.

2.50 uur: een Kievit klaagt, een snip roept. Stilte, niets, rust. Een rilling over m'n rug. Een gaap. En nog een paar.

3.35 uur: in de verte bij een boerderij kraait een haan. Die is flink van slag.

3.44 uur: een Merel zingt kort maar krachtig. Weer een Watersnip in het westen.

4.02 uur: een snip. Een eend. Het gapen is nu niet van de lucht. Ik besluit een flink eind te gaan lopen. Terwijl ik tussen de vennen voortstap, hoor ik fazantehennen roepen. Die zijn ook vroeg wakker... Na één Kievit, twee Wilde Eenden en drie kwartier ben ik terug op het oude stekkie en vraag: 'Nog wat beleefd?' Piet: 'Niks bijzonders, maar moet je eens door m'n telescoop kijken'. Stomverbaasd zie ik een klein half maantje. De echte, grote maan staat nu al in het zuidwesten, maar de telescoop staat laag op de oostelijke hemel gericht. We schrapen al onze astronomische kennis bij elkaar en komen tot de conclusie

dat het Venus moet zijn. Maar waar is z'n bovenkant gebleven? Een verduistering door een andere planeet? (een paar dagen later bel ik de Sterrenwacht in Roden. Het is inderdaad Venus en die heeft schijn-gestalten zoals onze maan. Met andere woorden, de zon schijnt onder tegen Venus aan, waardoor de bovenste helft donker blijft en voor ons niet te zien is).

5.10 uur: we horen een groep Grauwe Ganzen aan de westkant van het veen.

5.40 uur: Fazantehennen roepen. De Muskusrat begint weer vrolijk te ploeteren.

6.25 uur: 't licht weer iets op in het oosten. Meerdere hanen kraaien.

6.35 uur: wij horen Wintertalingen binnensuizen, maar zien ze nog niet. De achtergrondgeluiden nemen weer toe...

6.40 uur: zeker 150 Wintertalingen komen over. We kunnen ze nu ook weer niet zien.

6.45 uur: een Roodborst zingt. De lucht in het oosten wordt steeds roder. Bij het schrijven kan de zaklantaarn weer uit. Een Merel tsjakt. Een Winterkoning zingt.

6.57 uur: de Spreeuwen beginnen weer massaal te kwetteren en te vliegen.

7.02 uur: een Grote Lijster vlak voor langs.

7.07 uur: de eerste groepen Spreeuwen trekken over ons heen naar het oosten. De wind steekt op. Drie Vinken van noord naar zuid.

7.15 uur: duizenden Spreeuwen over ons hoofd, zestien Blauwe Reigers naar het westen. Vier Grote Lijsters naar het zuidwesten.

Een Bruine Kiekendief zweeft traag voorbij.
 7.20 uur: zeven Vinken naar zuidwest. Een Vlaamse Gaai kraast. Sijes dartelen door het riet. Weer vijf Vinken naar zuidwest. Een Bui-zerd roept in de verte. En nog zes Vinken.
 7.28 uur: veertien Kieviten over naar het westen. Drie Rietgorzen in het riet. De Bruine Kiekendief jaagt nu laag over het riet.
 7.32 uur: de zon is weer te zien. Een Havik roept.
 7.40 uur: acht Witte Kwikstaarten naar het zuiden. De zon heeft een schitterend rood/gele kleur. Deze laatste dag in de zomertijd

■ Ton Schimmel, Norgerweg 4a., 9342 PH Een. & Piet Baas.

De laatste wulp

Lange tijd heeft 'Last of the Curlews' (1956) bij De Slegte te koop gelegen. Het is wel heel bijzonder dat van dit prachtige, opmerkelijke verhaal, dat geschiedkundig en ornithologisch verantwoord en spannend is geschreven, nu een Nederlandse vertaling is uitgegeven. Het verhaal gaat over de jaarlijkse trektocht van de Eskimowulp (*Numenius borealis*), van het noorden van Canada tot in Patagonië, de zuidelijke punt van Latijns Amerika. Het is telkens weer een barre tocht. Moordend waren de slachtpartijen, die de mensen aandede. Geen wonder is het dan ook dat er niets van al die miljoenen Eskimowulpen, die eens als grote wolken de hemel verduisterden, overbleef. Ten minste, dat dacht men. Tientallen jaren zijn ze niet meer gezien en nu, pas geleden, zijn er weer enkele paartjes broedend gesignaleerd in arctisch Canada. Wie het leest zal het dierenleven met wat meer respect benaderen en zorgen dat de geschiedenis van de Eskimowulp zich niet meer zal herhalen. Een bewijs dat de jacht inderdaad een vogelsoort kan doen uitsterven.

Fred Bodsworth: De laatste wulp. 119 bladzijden, met pen-tekeningen van T.M. Shortt. Nederlandse vertaling door A.R. Kaal (1984). Uitg. Kaal Boek, Nieuwe Herengracht 61, 1011 RP Amsterdam. Prijs f 18,50. Voor lezers van 'Het Vogeljaar' f 16,50 (inclusief verzendkosten).

Acta Biologica Montana

Liefhebbers van de natuur in de bergen zijn er ook in ons vlakke land vele. In 1982 is het eerste deel verschenen van een nieuw periodiek: Acta Biologica Montana. (ISSN 0755-723X). De periodiek verschijnt onregelmatig, met dien verstande dat minstens een deel per twee jaar zal verschijnen. Uitgever is het Centre Pyrénéen de Biologie et Anthropologie des Montagnes.

Het centrale thema van het tijdschrift wordt gevormd door de samenhangen tussen het sterk gevarieerde geheel van klimatologische, biogeografische en anthropologische condities en de overeenkomsten daarin bij verschillende palaearctische gebergten. Het tijdschrift publiceert daartoe resultaten van wetenschappelijk onderzoek, gegroepeerd

belooft mooi te worden. We pakken alles in en vertrekken. Zouden we hier nog eens een nacht zitten?

7.55 uur: vlak bij de auto ontdekken we een muskusrattenwinterhut. Dat belooft niet veel goeds voor de dam tussen het hoogveen en de lager gelegen delen...

8.05 uur: op een door de zon beschenen dak van een grote schuur in Veenhuizen zitten ongeveer vijftig Huiszwaluwen en jonge Boerenzwaluwen zich te warmen na dit koude nachtje. Zou de lange tocht naar Afrika vandaag beginnen?

rond een integrerend aspect per deel. Een dergelijke benadering acht de uitgever noodzakelijk om tot een beter begrip te kunnen komen van de samenhangen tussen de levenswijzen van planten en dieren, de verscheidenheid van de levensgemeenschappen en het menselijk gebruik van de bergen.

Het eerste deel uit 1982 telt 364 bladzijden, verdeeld over 23 artikelen. Onderwerp van dit eerste deel zijn de grotere dieren uit de Europese gebergten. Er zijn enkele inleidende artikelen opgenomen over de verscheidenheid aan dieren in de Pyreneeën en over het gebruik van de ruimte door de grotere dieren. Vervolgens krijgt de Pyreense Wolf ruime aandacht met artikelen over zijn natuurlijke historie, zijn relaties met de mens en zijn vervolging. Een volgende groep artikelen bestaat uitgebreid aandacht aan verschillende hoefdieren, onder andere betreffende populatiedynamica van Gemzen, sociaal-ruimtelijke organisatie bij Steenbokken en parasitaire ziekten bij beide soorten.

Vervolgens komen verschillende grote vogelsoorten in verschillende artikelen aan de orde, onder andere de voeding en voortplanting bij de Havikarend, voortplanting en ruimtegebruik bij de Aasgier en de voeding en relaties met het bosbeheer bij de Auerhoenders. Besloten wordt met enkele artikelen over aspecten van montane levensgemeenschappen.

De artikelen zijn verantwoord en informatief en over het algemeen helder geschreven. De gebruikte taal van het tijdschrift is Frans. De uitvoering van het tijdschrift is eenvoudig, sober, maar doelmatig.

De volgende delen van het tijdschrift die tot 1986 dienen te verschijnen behandelen de levensgemeenschappen van subalpine bossen (vol. 1 & 2), de biologie en eco-ethologie van de de Bruine Beer (1985) en de biologie van de Pyreense ecosystemen (1986).

Nadere inlichtingen verkrijgbaar bij 'Acta Biologica Montana', Centre Pyreneen de Biologie et Anthropologie des Montagnes, 8 rue Gérard Cal, 64000 Pau, Frankrijk (rekeningnummer: CCP 2119 50 Z Bordeaux).

Redacteur van het tijdschrift is Claude Dendaletche, Centre de Biologie de Ecosystèmes d'Altitude, Avenue Louis Sallénave, 64000 Pau, Frankrijk.